

از قصه تا نمایش

شیوه‌های دستیابی به قصه‌های نمایشی در کلاس درس

فائزه فیض

کودکان از شش ماهگی به بعد می‌توانند در مقام مخاطب نمایش قرار گیرند. از سه سالگی به بعد نیز داستان و قصه و نمایش برای آنان معنا پیدا می‌کند و می‌توانند بر روند خلق قصه تمرکز و آن را دنبال کنند. پس از پنج سالگی، کودک از نظر اجرایی قابلیت ساخت قصه و شکل دادن به موقعیت یا شخصیتی را دارد و می‌تواند در فرایند خلق قصه نمایشی^۱ حضوری پررنگ داشته باشد. از این رو، علاوه بر قصه‌گویی، که می‌تواند از همان سال‌های نخستین زندگی کودک نقش بسیار سازنده‌ای داشته باشد، ساخت قصه، به خصوص قصه‌ای برای نمایش دادن^۲، از جمله فعالیت‌هایی است که می‌تواند از پنج سالگی به بعد جزو فعالیت‌های آموزشی کودک قرار گیرد. در این سن، کودک ایرانی به دوره پیش دبستان وارد می‌شود و به نوعی به زندگی اجتماعی پا می‌گذارد. خلق قصه نمایشی در کلاس درس که بر قواعد اجرایی^۳ استوار است، از جمله فعالیت‌هایی است که می‌تواند برای دوره‌های پیش دبستان و ابتدایی برنامه‌ریزی شود.

به همین دلیل، در این مقاله نگارنده می‌کوشد با بهره‌گیری از تحقیقات و تجربه‌های شخصی خویش در کار با دانش‌آموزان ابتدایی و پیش دبستانی، برخی از شیوه‌های خلق گروهی قصه نمایشی و نیز ویژگی‌های نمایشنامه‌خوانی را به این گروه سنی معرفی کند.

**ساخت قصه،
به خصوص قصه‌ای
برای نمایش دادن، از
جمله فعالیت‌هایی
است که می‌تواند از
پنج‌سالگی به بعد جزو
فعالیت‌های آموزشی
کودک قرار گیرد**

خلق قصه‌های نمایشی در کلاس درس

متن‌های اجرایی برای نمایش خلاق معمولاً توسط گروه و در فرآیندی گروهی شکل می‌گیرند؛ به طوری که می‌توان ذائقه و خلق و خوی شرکت‌کنندگان را به‌طور مستقیم در آن‌ها مشاهده کرد. نقش مربی در این خلق گروهی بسیار حساس و کلیدی است. به‌خصوص در کار با دانش‌آموزان پیش‌دبستانی و ابتدایی، علاوه بر آنکه باید مراقب بود در روند ساخت قصه‌های نمایشی احساس استقلال و آزادی از آن‌ها سلب نشود، مربی نقش تسهیلگر و معمولاً جهت‌دهنده را نیز ایفا می‌کند.

در ادامه برخی از محاسن و مشکلات این شیوه را می‌آوریم:

محاسن قصه‌نمایشی در کلاس درس

- چون گروهی و مشارکتی صورت می‌گیرد، دانش‌آموزان در روند خلق یک محصول گروهی قرار می‌گیرند؛
- براساس تحلیلی که دانش‌آموزان از قصه‌ها ارائه می‌دهند، نقاط قوت و ضعف آن‌ها تحلیل و روحیه و حس‌های درونی‌شان پیدا می‌شود؛
- دانش‌آموزان می‌توانند شخصیت‌ها و موقعیت‌های آشنا و حتی فانتزی و تخیلی را تحلیل کنند؛
- دایره لغت دانش‌آموزان گسترش می‌یابد و با مفاهیم زندگی اجتماعی آشنا می‌شوند؛
- ذهن دانش‌آموزان خلاق می‌شود؛
- برنامه آموزشی مدرسه بهتر پیش می‌رود، آموزش ماندگارتر می‌شود، مواد آموزشی و درسی در فرآیندی جذاب و فضایی مفرح و پرنشاط ارائه می‌شوند.
- خاطر نشان می‌کنیم، روند خلق قصه‌های نمایشی باید براساس دایره لغت و توانایی‌های بیانی هر دوره ابتدایی طراحی شود؛ قصه‌های نمایشی باید کوتاه، موجز و در حد حوصله و فهم گروه دبستانی باشند. بالاخره اینکه، پس از خلق هر قصه نمایشی، بهتر است زمانی را به اجرای آن اختصاص داد.

مشکلات خلق قصه‌نمایشی در کلاس

در این بخش برخی مشکلات خلق قصه‌نمایشی در کلاس درس می‌آیند؛ مشکلاتی که باعث شکل‌نگرفتن روندی خلاق در این فرآیند خواهند شد.

۱. نبود زمانی مشخص برای کلاس‌های نمایش خلاق در آموزش و پرورش
متأسفانه از آنجا که در برنامه درسی دانش‌آموزان برای

نمایش خلاق و فعالیت‌های نمایشی زمانی پیش‌بینی نشده است، اگر هم برخی از آموزگاران به اهمیت و روش‌های این حوزه آشنا و به استفاده از آن در آموزش‌های خود علاقه‌مند باشند، برای این کار فرصت کافی نخواهند داشت.

۲. به‌روزی نبودن دانش و شیوه‌های نوین آموزشی

متأسفانه در نظام آموزش و پرورش به‌روزرسانی دانش و آشنا شدن با شیوه‌های جدید آموزشی جای چندانی نداشته و به‌خصوص آموزگاران با سابقه برای گذراندن دوره‌های جدید هیچ الزامی ندارند؛ چه برسد به دوره‌های آموزش نمایش خلاق یا شیوه‌هایی در زمینه دستیابی به یک قصه نمایشی در کلاس درس که متأسفانه کاربردهای آموزشی و پرورشی آن هنوز برای مسئولین و تصمیم‌گیرندگان آموزش و پرورش نیز ناآشنا و ناملموس است چه برسد به آموزگاران.

۳. تعدد دانش‌آموزان در کلاس درس

در دوره پیش‌دبستان و پایه اول ابتدایی دانش‌آموزان با خواندن و نوشتن آشنا نیستند و نمی‌توانند نظر و داستان خود را به‌طور مستقل ثبت کنند و مربی ناچار است با شیوه‌های خلاق شفاهی یا تصویری به خلق قصه‌نمایشی در کلاس درس بپردازد.

در هر کلاس درس (به‌خصوص مدرسه‌های دولتی) بین ۲۰ تا حتی ۴۰ دانش‌آموز حضور دارند. کار کردن با چنین گروهی، آن هم در دوره‌های پیش‌دبستانی و ابتدایی کار ساده‌ای نیست و نمی‌توان هماهنگی، نظم و مهم‌تر از همه ذوق و شوق دانش‌آموزان را تا پایان کار حفظ کرد. از این رو، مربی این گروه سنی باید برای برقرار کردن نظم و آهنگ صحیح خلق گروهی هوشمندی لازم را داشته باشد تا به نتیجه مطلوب برسد. قطعاً تجربه‌های عملی در این زمینه راهکارهایی شخصی را به وجود می‌آورند که راهگشای مربی هستند. طبق تجربه شخصی نگارنده، در دوره پیش‌دبستانی بهتر است در روند کار از موسیقی، شعر و تصویر استفاده شود. در پایه‌های سوم به بالا می‌توان دانش‌آموزان کلاس را به گروه‌های سه تا پنج‌نفره تقسیم کرد و با تعیین یک نفر به‌عنوان سرگروه، در عمل وظایف مربی را تقسیم کرد و مسئولیت حفظ نظم و آرامش را به خود دانش‌آموزان سپرد که بسیار مؤثرتر از حضور مربی عصبی و خسته از بی‌نظمی خواهد بود.

فایده‌های نمایشنامه‌خوانی در کلاس درس

خوانش نمایشنامه با شیوه‌های بیانی و شخصیت‌پردازی صدایی، از مراحل اولیه تمرین نمایش محسوب می‌شود

معمولاً تمامی دانش آموزان، حتی خجالتی ترین آن‌ها، از پس اجرای نمایش برمی آیند و این گامی برای وارد کردن دانش آموزان گوشه گیر به فعالیت گروهی است

پرورشی و تأثیرگذار در آینده، در شناخت شیوه‌های آموزشی نوین بکوشد و در این راه تلاش بیشتری به خرج دهد. به جرئت می‌توان گفت، نمایش خلاق در تمامی سطح‌ها، از خلق قصه‌های نمایشی گرفته تا بازی‌سازی، از مؤثرترین شیوه‌های آموزشی و پرورشی است که آموزشی ماندگار و پرورشی خلاق را به همراه دارد. دنیای کودکی ساده و سرشار از خلاقیت است و با آنکه ساده‌بودن سخت نیست، ولی ساده و خلاق‌ماندن چندان کار ساده‌ای نیست. سادگی‌ها را جدی بگیریم.

پی‌نوشت‌ها

۱. از آنجا که برای گروه دبستانی و پیش‌دبستانی خلق متن نمایشی بیشتر به قصه قابل بازی‌سازی شبیه است، در این متن، به جای نمایشنامه یا متن نمایشی، از عبارت قصه‌های نمایشی استفاده شده است.
۲. با دقت به روان‌شناسی کودکان متوجه می‌شویم، نمایش‌دادن و بازی‌کردن تصورات و حتی خاطراتشان از جمله خصوصیات این دوره است.
۳. منظور قابلیت‌های بازی‌سازی و نمایشی کردن یک قصه است.
۴. در مورد دانش‌آموزان دوره‌های متوسطه اول و دوم، مربی می‌تواند در کنار آن‌ها قرار گیرد و گاه برخی اصلاحات را انجام دهد یا به نکات کلیدی اشاره کند. ولی در مورد دانش‌آموزان پیش‌دبستانی، به‌خصوص در سال‌های نخست دبستان (تا کلاس سوم)، مربی نقشی کلیدی‌تر و هدایتگر دارد. او باید کودکان را در جریان خلق قصه نمایشی قرار دهد و با حفظ آزادی و سلیقه‌های شخصی دانش‌آموزان، آن‌ها را برای رسیدن به نتیجه رضایت‌بخش و اجرایی هدایت کند.
۵. مسلم است دایره لغات دانش‌آموز در کلاس پنجم دبستان با دانش‌آموز کلاس اولی بسیار متفاوت و از آن گسترده‌تر است و این خصوصیات باید مورد توجه قرار گیرند.
۶. قابل ذکر است، شیوه‌های بداهه‌پردازی و خلاقه اجرایی در نمایش خلاق وجود دارند که بازی و اجرا بخش لاینفک خلق متن نمایشی است. در بازی و بداهه‌پردازی است که متن شکل می‌گیرد. در این مقاله، به شیوه‌هایی اشاره شده است که آموزگار بتواند بدون وارد شدن به دنیای بازی‌سازی و بداهه‌پردازی اجرایی، به یک قصه نمایشی دست یابد. امید است به‌زودی بررسی شیوه‌های به اجرا درآوردن قصه‌های نمایشی برای این گروه سنی، چه توسط نگارنده و چه صاحب‌نظران عزیز، بررسی شوند.
۷. در سال‌های اخیر، انتشارات مدرسه و کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، قطره و چند انتشاراتی دیگر، نمایشنامه‌هایی را در زمینه کودک و نوجوان چاپ کرده‌اند که برای این منظور تهیه شده‌اند و می‌توانند از طریق کتابخانه مدرسه در اختیار آموزگاران قرار گیرند.

منابع

1. Knapp Alain, A.K.une Ecole de la Création Théâtrale, Actes sud-Papiers, paris, 1993
2. Rullier Thuret Françoise, Les Genres Narratif, Ellipses, paris, 2006
3. Decourt Nadine, Raynaud Michelle, Contes et diversité des cultures le jeu du même et de l'autre, CRDP de Lyon, 3e trimestre 2003
4. Planson Cyrille, Accompagner l'enfant dans sa découverte du spectacle, La Scène, paris 2008

که امروزه گاه جایگزین اجرا شده است و به‌طور مستقل و با حضور تماشاچی نیز انجام می‌شود. حتی اجرایی از کارگردانان بزرگ دنیا را شاهدیم که خود دلیلی بر جایگاه به‌نسبت حرفه‌ای این نوع سبک اجرایی است. موسیقی، جلوه (افکت)های صدایی، و حتی گاه استفاده از برخی ابزارها و وسایل صحنه یا عروسک در جلسات نمایشنامه‌خوانی، آن را به سمت اجرا سوق می‌دهد و از یک خوانش ساده متفاوت می‌سازد.

از آنجا که برای معلم ابتدایی فرصت زیادی وجود ندارد که نمایشی را به‌طور کامل در ساعت کلاسی تمرین و آماده کند و به این موضوع ساعتی اختصاص داده نشده است، معمولاً آموزگار با ذوق در ساعت اضافی درس‌های دیگر یا ساعت ورزش و هنر، شاید بتواند تمرین‌های نمایش خلاق را با کودکان کار کند که معمولاً متأسفانه با روش‌ها و شیوه اجرایی خلق نمایش خلاق آشنا نیست و آگاهی کافی را نیز در این زمینه ندارد! ولی می‌توان در این ساعت نمایشنامه‌های کوتاهی را که مخصوص کودکان نوشته شده و به چاپ رسیده‌اند^۷ و معمولاً کوتاه، ساده و متناسب با گروه سنی آنان هستند، تهیه کرد و در اختیارشان قرار دهد. به‌نوعی، نمایشنامه مزبور در ساعت اضافی یا حتی در ساعت روان‌خوانی، با شیوه‌های نمایشنامه‌خوانی (مانند شخصیت‌پردازی صدایی، خارج کردن گفت‌وگوها از حالت کتابی، استفاده از موسیقی و جلوه‌های صدایی ویژه، و استفاده از ابزار یا عروسک به‌صورت محدود) به‌صورت گردش در کلاس اجرا شود. هر نمایشنامه می‌تواند دو یا سه هفته در کلاس توسط گروه‌های متفاوتی خوانده شود و حتی بهترین گروه امتیاز هم بگیرد.

در جلسه‌های نمایشنامه‌خوانی می‌توان از همه دانش‌آموزان کلاس استفاده کرد. محدودیت نقش و انتخاب از بهترین‌ها وجود ندارد. معمولاً تمامی دانش‌آموزان، حتی خجالتی‌ترین آن‌ها، از پس اجرای نمایش برمی‌آیند و این گامی برای وارد کردن دانش‌آموزان گوشه‌گیر به فعالیت گروهی است.

این امر، علاوه بر تجربه کار مشارکتی، بالابردن حس همکاری، شخصیت‌پردازی، تسلط بر بیان و شناخت صداها، تمرینی برای روان‌خوانی دانش‌آموزان نیز خواهد بود. در نهایت، کودکان با تمرین و تکرار یک متن نمایشی در کلاس، به‌مرور آن را حفظ می‌کنند و در عین حال خود می‌توانند بهترین‌های هر نقش را انتخاب کنند و در نهایت یک اجرای کلاسی یا حتی مدرسه‌ای ارائه دهند.

مؤخره

امید است که آموزش‌وپرورش به‌عنوان اصلی‌ترین متولی